

تحلیلی بر دعاهای انبیاء در قرآن

و آداب ظاهری و باطنی دعا
و شرایط و موانع آن

محمد علی خزائلی

فردوس ایزدی

خزائلی، محمدعلی، ۱۳۳۴-
تحلیلی بر دعاهای انبیا در قرآن کریم/ تألیف محمدعلی خزائلی، فردوس ایزدی. یزد، انسان امروز،
۱۳۹۰.

ISBN 978-600-91932-4-0

ص ۲۸۰

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.

کتابنامه: ص ۱۵۱ - ۱۵۲، همچنین به صورت زیر نویس.

۱- قرآن - ادعیه. ۲- پیامبران - دعاها. ۳- پیامبران در قرآن. ۴- دعا - فلسفه. ۵- دعاها. الف. ایزدی،
فردوس. ب. عنوان.

۲۹۷/۱۵۹

BP ۱۰۳ / ۳ / خ ۴ ت ۳

ت ۴۹۹ خ

۱۳۹۰

♦ **تحلیلی بر دعاهای انبیا در قرآن (همراه با شرایط و موانع استجابت دعا)**
♦ محمدعلی خزائلی، فردوس ایزدی

■ ناشر: انسان امروز

■ صفحه آرایی: محمود حبیب الهی

■ طراح جلد: علی خسروانی

■ لیتوگرافی: بهار علم

■ ناظر چاپ: مسعود حبیب الهی

■ چاپ: اول - ۱۳۹۰

■ شمارگان: ۲۰۰۰ جلد

■ قیمت: ۴۶۰۰ تومان

■ ناشرین همکار: یاران قلم، قلم مکتون

شابک ۹۷۸-۶۰۰-۹۱۹۳۲-۴-۰ ● ISBN 978-600-91932-4-0

کلیه حقوق این اثر برای ناشر محفوظ است.

یزد، بلوار شهید سید محمد پاکنژاد، کوچه پرورش، پلاک ۶۴

تلفکس: ۷۲۵۸۷۲۷-۰۳۵۱ همراه: ۰۹۱۳۲۷۳۷۳۸۷

هدیه به:

انبیاء الهی و خاتم المرسلین محمد مصطفی ﷺ

و ائمه طاهرین علیهم السلام، آنان که قرآن را چراغ راه
بشر می دانند و برای اصالت اندیشه و ارزشها
قدر لازم را می شناسند.

تقدیم به:

استاد عزیز، معلم اخلاق و مفسر قرآن - پدر
ارجمندمان مرحوم آیت الله ایزدی طاب ثراه
(امام جمعه فقید نجف آباد) که حلاوت قرآن و
عظمت آن را از بیان او چشیدیم و بزرگی روح
او را در همه شرایط شاهد بودیم.

آن پدر و استاد و مرادی که هر چه داریم از
عظمت و بزرگواری و اخلاص اوست. تقدیم به
روح پاک والدۀ مکرمه حاجه معصومه
مصطفایی.

رحمت واسعه الهی بر آنان و رهروان راه خدا.
هدیه به جوانان و نوجوانان عزیز و دو نور
دیده‌ام، آقا مجتبی و محمد جواد خزائلی که در
تصحیح و ویرایش این اثر ما را یاری کردند.

لها م خمینی (رحمة الله علیه):

این دعاها را که در ماهها خصوصاً در ماه مبارک رمضان وارد شده، اینها انسان را چنان تقویت روحی می‌کند، اگر کسی اهلش باشد، آن انسان را سبک بار می‌کند و از این ظلمت‌کده می‌کشد بیرون و نفس را از این سرکشی نجات می‌دهد، ادعیه است از این ظلمتهایی که ابتلا، داریم، منقلب می‌کند به نور مطلق که همه عالم تسبیح او است.

مقدمه ناشر

انس بن مالک از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نقل می‌کند:

مؤمنی که از دنیا رفت و برگی از علم و دانش از خود به جای گذاشت، آن برگ دانش روز قیامت پرده‌ای میان او و آتش جهنم قرار می‌گیرد و خداوند تبارک و تعالی در مقابل هر حرفی که در آن نوشته شده، شهری به هفت مرتبه وسیع‌تر از دنیا به او عطا می‌کند و هیچ مؤمنی ساعتی در نزد عالم نمی‌نشیند مگر اینکه پروردگار او را ندا کند: ای بنده! پیش حبیب و دوستم نشست، قسم به عزت و جلالم! تو را با آن عالم در بهشت ساکن کردم و باکی ندارم.^(۱)

بدون شک زیباترین رابطه در جهان خلقت رابطه بنده با خداست و دعا به عنوان بهترین وسیله برای این ارتباط است. دعا ابراز نیاز از سوی نیاز مطلق به درگاه بی نیاز مطلق است و زیباترین دعا، دعایی است که خداوند خود به بندگان تعلیم

امام خمینی (رحمة الله علیه):

این دعاها را که در ماهها خصوصاً در ماه مبارک رمضان وارد شده، اینها انسان را چنان تقویت روحی می‌کند، اگر کسی اهلش باشد، آن انسان را سبک بار می‌کند و از این ظلمت‌کده می‌کشد بیرون و نفس را از این سرکشی نجات می‌دهد، ادعیه است از این علمتانی که اجلاء داریم، منقلب می‌کنند به نور مطلق که همه عالم تبع او است.

مقدمه ناشر

انس بن مالک از پیامبر اکرم (ص) نقل می‌کند:
مؤمنی که از دنیا رفت و برگ علم و دانش از خود به جای گذاشت، آن ورقه روز قیامت پرده‌ای میان او و آتش جهنم قرار می‌گیرد و خداوند تبارک و تعالی در مقابل هر حرفی که در آن نوشته شده، شهری به هفت مرتبه وسیع‌تر از دنیا به او عطا می‌کند و هیچ مؤمنی ساعتی در نزد عالم نمی‌نشیند مگر اینکه پروردگار او را قدا کند: ای بنده! پیش حبیب و دوستم نشستی، قسم به عزت و جلال، تو را با آن عالم در بهشت ساکن کردن و باکی ندارم.^(۱)

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ»

پیشگفتار

خداوند متعال می‌فرماید:

﴿لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِأُولِي الْأَلْبَابِ﴾^(۱) به تحقیق سرگذشتها و حکایات و زندگی

عملی و عبادی پیامبران عظام، برای صاحبان خرد و اندیشه پندآموز و درس عبرت خواهد بود. ﴿ زندگی پیامبران و انسانهای کامل و برگزیدگان خدا از ابعاد مختلف برای ما آموزندگی و سرمشق نیکو دارد، مخصوصاً جنبه‌های عبادی، ارتباط آنها با خدا و دعا و راز و نیاز شبانه روزی و پرستش و ستایش آنان.

خداوند به پیامبر اکرم ﷺ می‌فرماید:

﴿وَكُلًّا نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُنَبِّئُ بِهِ نَوَاحِشَ لِقَاءِكَ وَجَأْتِكَ فِي هَذِهِ الْحَقِّ وَ

مَوْعِظَةً وَذِكْرَى لِّلْمُؤْمِنِينَ﴾^(۲) ما حکایات، اخبار و سرگذشت زندگی پیامبران را برای تو بیان می‌کنیم تا قلبت را به آنها نیرومند و استوار گردانیم و در این کار، حق و راه درست و صحیح برای تو روشن شود و برای اهل ایمان پند و عبرت و تذکر باشد. ﴿

خبر دادن از تاریخ زندگی پیامبران الهی از جنبه‌های اخلاقی، عبادی، فردی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی، تقویت کننده قلب پیامبر اکرم ﷺ در انجام رسالت و اطمینان خاطر آن حضرت به حق و حقیقت و پیروزی نهایی می‌باشد و برای پیروان آن حضرت پند و اندرز نیکو و درس عبرت خواهد بود.

یکی از ابعاد مهم زندگی انبیاء ﷺ عبادت، تضرع، استغفار، توبه، انابه، دعا، ستایش و ارتباط آنها با منبع لایزال فیض الهی است که با تربیت، تعلیم، راهنمایی و ارشادات خداوند در مراحل مختلف زندگی، دست به دعا، ستایش و تضرع برمی داشتند و با شناخت کامل، خداوند عالم را پرستش می کردند، زیرا که می دانستند:

﴿هُوَ الْخَيُّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾^(۱) او

تنها خدای زنده‌ای است که معبود برحق جز او نیست. پس تنها او را بخوانید و به اخلاص بندگی کنید که ستایش و سپاس مخصوص آفریدگار عالمیان است. ﴿

برگزیدگان خدا آگاهی داشتند که:

﴿وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ﴾^(۲) بندگان

در کتب آسمانی امر نشدند، مگر به اینکه خدا را با اخلاص کامل پرستش کنند و از غیر دین حق روی بگردانند و گرایش به حق داشته باشند. ﴿

بندگان خالص خدا و از جمله پیامبران که سفیران الهی بودند، توجه داشتند که دعا و ستایش و تضرع به درگاه خدا عبادت و پرستش است زیرا خداوند می فرماید:

﴿وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ

جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ﴾^(۳) و پروردگار شما فرمود: مرا با اخلاص بخوانید که در این صورت دعای شما را مستجاب می کنم و آنان که از دعا و عبادت من اعراض و سرکشی کنند، به روی با ذلت و خواری وارد دوزخ می شوند. ﴿

در این آیه شریفه پروردگار عالم دعا و درخواست انسان را عبادت و پرستش خود دانسته و اجابت دعای بنده را تضمین نموده و خودداری از آن را سرپیچی از

۱ - مؤمن (غافر) / ۶۵

۲ - بینه / ۵

۳ - مؤمن / ۶۰

بندگی و عبادت و موجب خواری، ذلت و دخول در آتش دانسته است.
﴿قُلْ مَا يَعْبُودُوا بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ﴾^(۱) ای پیامبر به مردم بگو اگر دعای شما نباشد، خداوند به شما ارج و بهایی نمی‌نهد. ﴿﴾ می‌فرماید: دعا و توجه شما به خدا باعث قدر و قیمت و عنایت پروردگار می‌شود.

خداوند در جاهای مختلف قرآن، بندگان خود مخصوصاً انبیا عظام را دعوت به دعا و نیایش و تضرع فرموده و آداب دعا و پرستش را به آنها تعلیم داده است.

﴿وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ﴾^(۲) و چون بندگان از دوری و نزدیکی من از تو (پیامبر اکرم ﷺ) بپرسند، بدانند که من به آنها نزدیک هستم. هر کس مرا بخواند، دعای او را اجابت می‌کنم. مردم باید دعوت مرا بپذیرند و به من ایمان آورند تا بر سادت و هدایت برسند و مطمئن باشند به شرط ایمان و اعتقاد به خدا، خواسته آنها برآورده و دعایشان مستجاب می‌شود. ﴿﴾
زیرا که:

﴿وَيَسْتَجِيبُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ﴾^(۳) خداوند دعا و توبه کسانی را که ایمان آوردند و نیکوکار شدند و عمل صالح انجام دادند می‌پذیرد و از فضل و کرم خود بر ثواب آنان می‌افزاید. ﴿﴾

طبیعی است که پیامبران الهی و سفیران وحی، نمونه کامل ایمان و عمل صالح و مورد انعام پروردگار هستند و به تعبیر قرآن: ﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ﴾^(۴)، می‌باشند و دعا و تضرعشان به درگاه خداوند پذیرفته شده است و معمولاً خواسته‌های آنها برآورده شده و دعایشان مستجاب گردیده است، مگر در

۱ - فرقان / ۷۷.

۲ - بقره / ۱۸۶.

۳ - شوری / ۲۶.

۴ - نسا، ۶۹.

بعضی موارد که خداوند صلاح ندانسته است مانند دعا و درخواست حضرت نوح علیه السلام درباره فرزندش ﴿وَنَادَى نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنْتَ أَخْكَمُ الْخَائِمِينَ﴾^(۱) به خداوند عرض کرد: پروردگارا، قرزند من از اهل بیت من است که درباره آنها وعده لطف و نجات دادی ﴿قَبْلًا فَرَمودی﴾ ﴿إِخْلِلْ فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ... الْآيَةَ﴾^(۲) از هر حیوانی (نر و ماده) یک جفت به همراه خاندانت را برکشتی سوار کن ﴿حضرت نوح به خداوند عرض می‌کند درباره اهل بیتم فرمودی آنها را سوار کشتی کن و وعده اجابت دادی و فرزندم از اهلیت من است.

خداوند می‌فرماید: خبر.

﴿إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَضَبٍ ضَالِحٍ فَلَا تَسْتَلِنَ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ﴾^(۳) او شایسته تو نیست و فرزندی است غیر صالح و درباره چیزی که از آن آگاهی نداری اتر من درخواست مکن وعده من فقط درباره صالحان است. ﴿

یکی از سوره‌های مهم قرآن به نام انبیا علیهم السلام نام گذاری شده است که خداوند در معرفی آنها می‌فرماید:

﴿وَجَعَلْنَاهُمْ أَيْمَةً يَهْتَدُونَ بِأَمْرِنَا وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَإِقَامَ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءَ الزَّكَاةِ وَكَانُوا لَنَا غَابِذِينَ﴾^(۴) و آنان (پیامبران) را پیشوایان قرار دادیم که [مردم را] به فرمان ما هدایت می‌کنند و به ایشان انجام دادن کارهای نیک و بر پا داشتن نماز و دادن زکات را وحی کردیم و آنان پرستنده ما بودند. ﴿

در این آیه مبارکه از پیامبران به عنوان امام و پیشوا نام برده شده که پیروانشان را به امر پروردگار، به راه حق و دین صحیح هدایت می‌کنند و خداوند انجام خوبی‌ها و بر پا داشتن نماز و پرداخت زکات را به آنها وحی فرموده است و بندگان

۱- هود / ۴۵

۲- همان / ۴۰

۳- همان / ۴۶

۴- انبیا/ ۷۳.

صالحی بودند که خالصانه خدا را عبادت و پرستش می‌کردند.

یکی از جنبه‌های مهم زندگی پیامبران عبادات رسمی و دعا‌های شبانه روزی آنها به مناسبت‌های مختلف می‌باشد که شایسته است پیروانشان طریقه راز و نیاز و نیایش با پروردگار عالم را از پیام آوران وحی و سفیران الهی، بیاموزند و آداب و شرائط دعا و مناجات را از مکتب پر فیض آنان فرا گیرند.

کتاب حاضر تحت عنوان تحلیلی بر دعا‌های انبیا در قرآن، که در نوع خود بی‌سابقه و بدیع می‌باشد، حاصل چندین دوره مطالعه و ختم قرآن در ماه‌های مبارک رمضان و ایام دیگر، می‌باشد که با دقت سعی شده است فقط دعا‌هایی که مربوط به پیامبران بزرگوار در قرآن کریم است، استخراج شوند و با مراجعه به تفاسیر معتبر و تاریخ و روایات پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و ائمه طاهرين علیهم السلام، شرح و تفسیر شوند و نکات آموزنده آنها بیان شود.

دعا‌هایی که در این کتاب آورده شده بخشی مستقیماً از خود پیامبران است و بخشی مربوط است به دعا‌هایی که خداوند به آنان تعلیم فرموده و به آنها آموخته است چگونه و چگونه دعا کنند و به چه صورت با خداوند راز و نیاز داشته باشند که در حقیقت بهترین نوع دعا و نیایش، می‌باشد و معلّم آن، ذات بی‌نیازی است که به بندگان صالحش می‌آموزد چگونه با او سخن بگویند و در مشکلات و سختی‌ها چگونه و به چه شکل او را بخوانند و ما در این نوشتار از این نوع دعاها بعنوان دعا‌های تعلیمی نام بردیم.

در این اثر کوشش شده شرح حال مختصری از پیامبرانی که در قرآن دعا دارند، آورده شود و به ترتیب رسالت و نبوتشان در طی نوزده فصل، دعاها و مناجات‌هایشان را متذکر شده‌ایم.

در فصل اول کلیات و قوانین و آداب ظاهری و باطنی و شرائط و موانع دعا بیان شده است و در خاتمه به جمع بندی دعا‌های پیامبران و بیان معنی ذکر، استغفار و استعاذه پرداخته‌ایم.

امید است اندیشمندان و صاحبان فکر و اندیشه و عاشقان علوم قرآنی با مطالعه این کتاب ما را در تکمیل نواقص آن یاری کنند.

مطالعه این اثر ناچیز که حاصل چهار سال تحقیق و بررسی توسط حقیر و خانواده محترمه فاضله عالمه خانم ایزدی همسر اینجانب، صبیّه مرحوم آیت الله ایزدی، می باشد و از جنبه های فقهی، تاریخی، اخلاقی، عرفانی، سیاسی، تفسیری، و روانی برخوردار است، به همه عاشقان فرهنگ زلال قرآن و شیفتگان دعا و نیایش، توصیه می شود. انشاء الله همه ما مشمول ادعیه زاکیه ولی الله الاعظم امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف باشیم و با دعاهای خالصانه شبانه روزی، و زمینه سازی و عمل صالح، شرائط ظهور آن حضرت را فراهم سازیم و شاهد حکومت عادلانه جهانی آن حضرت باشیم. به امید آن روز که انتظار فرج به پایان رسد و آرزوی آرزومندان برآورده شود و با ظهور دادگستر جهان چشم عاشقان و دلباختگان به حضرتش روشن گردد.

اللَّهُمَّ كُنْ لَوْلِيَّكَ الْحِجَّةُ ابْنِ الْحَسَنِ صَلَواتُكَ عَلَيْهِ وَعَلَى آبائِهِ فِي هَذِهِ السَّاعَةِ وَفِي كُلِّ سَاعَةٍ وَلِيًّا وَحَافِظًا وَنَاصِرًا وَدَلِيلًا وَعَيْنًا حَتَّى تُسْكِنَهُ اَرْضَكَ طَوْعًا وَتُمَتِّعَهُ فِيهَا طَرِيلًا.